

Fragicul – calambur și concept poetic în scrierile lui Radu Cossașu

de Elena Crașovan

Radu Cossașu este un autor paradoxal: „cel mai bun scriitor dintre jurnaliști și cel mai bun jurnalist dintre scriitori”. Butada lansată în anii '70 este valabilă și astăzi. Cronicar sportiv, ziarist, nuvelist... în textele sale se inserează, firesc și muzical, poeticul. Este prezent în jurnale de cultură, dar și în blogosferă, opera i se reeditează la edituri de prestigiu, dar, simultan, încredințează spațiului virtual volume „de montaj”, colaje gândite să suporte, conform dorinței autorului, subtitlul „par lui-même”. Ne referim la *Un august pe un bloc de gheață* și la volumul *As time goes by*, care furnizează materialul analitic pentru prezentul eseu.¹

Gestul ar putea părea bizar și riscant, dacă ne gândim că primul volum este, în fond, reeditarea, după mai bine de 30 de ani, a unui colaj de știri care, conform definiției și funcției lor, sunt condiționate temporal și, deci, datate aproape simultan cu „consumarea” subiectului. Doar că pariul cossașian este altul: în reproducerea și comentarea știrilor de ziar autorul se descrie și se inventează pe sine, într-un joc delicat între peren și perisabil, între textul de suprafață și semnificația de profunzime.

Din această tensiune, generată de remarcabilul control al registrelor scriiturii, se naște un cuvânt precum *fragicul*, termenul central al eseului nostru. Calamburul depășește însă statutul unui gratuit joc de cuvinte și devine în scrierile și autocomentariile lui Radu Cossașu, un concept: autorul îi atribuie densitatea informațională și rigoarea definiției, iar, pe de altă parte, conceptul este unul atipic, poetic, întrucât tradiționala abordare științifică este provocată să asimileze poeticitatea limbajului și a lumii.

În capitolul sugestiv intitulat „Bolboroseli”, într-un dialog cu dublul său imaginat, Radu Cossașu se autodefinește ca scriitor: „Cred că

ludicul meu, mizerabila și compătimita mea plăcere de a mă juca neserios cu cuvintele constituie tot ce dețin mai serios în planul libertății. E libertatea mea, foarte fragică... Fragedia e invenția mea, «iepica mea», «necuvântul» meu... e construcția mea pentru a-mi semnala existența de ficționar.”

Urmând autodescrierii de jucător printre cuvinte, autorul introduce un cuvânt bine „jucat”, un calambur definitiv pentru a-l confirma pe scriitor. Deși i s-a reproșat că și-a abandonat invenția, că *fragicul* este o găselniță izolată, Cossașu reia, implicit, conceptul în majoritatea scrierilor sale, creând un corpus de texte pentru acest nou gen liminal (o nouă categorie estetică?) care fluidizează granițele existente. Deși, ca orice joc, calamburul presupune gratuitate, joaca lui Cossașu are și accente serioase, cu implicații pentru viziunea despre literatură a autorului.

¹ Toate citatele din acest eseu sunt preluate din ediția electronică a cărți: <http://editura.liternet.ro/carte/94/Radu-Cosasu/As-time-goes-by.html>

„Fragicul e un cuvânt necesar, fiindcă fragedul a fost uitat iar tragicul s-a sofisticat până la a deveni o parodie a comediei. Fragedia e o formulă pentru a reda tragicului duioșia și catifeaua, iar frăgezimii – o dimensiune gravă... Fragicul e o obscurizare necesară a fragilului... a graniței dintre crud și blând, dintre glumă și criză, dintre melodramă și tragedie... a tuturor granițelor.”

Un august pe un bloc de gheață se constituie, în mare parte, ca un jurnal de bord al ziaristului, aglutinând însă nu întâmplări din cotidianul personal, ci știri colate din cotidienele mapamondului anilor 1970, pe care, prin structura contrapunctică informație/comentariu, Cosașu le personalizează și le asumă la fel cum își asumă doliul întregii lumi. Și, de asemenea, cele două paliere (știrea și comentariul) suprapun două

registre: tragicul, respectiv fragilul existenței, absurdul și ironia. Cosașu nu ocolește registrul alegoric sau parabolic; în perplexitatea scriitorului se concentrează poeticul, misterul, agresivitatea. Un contemporan Joseph K., prins în meandrele unui proces, devine personaj comic, milioanele de omizi care nu pot fi alungate de pe șinele de cale ferată din Japonia li se dă foc, o fermă de porci duhnește a... parfum de violete, un criminal este condamnat la 800 de ani de detenție, încercările de sinucidere sunt sancționate cu plata unei amenzi...

Toate aceste știri își pierd caracterul temporal-informațional și arată cum tragicul și hilarul stau, de multe ori, alături. Metaforic, bătrânul strivit sub tonele de ziare adunate în propriul apartament este imaginea meseriei de scriitor, cea care convertește toată rumoarea lumii în poezie. Dincolo de situațiile dramatice sau ilare răzbat sensurile fragede și fragilitatea umană, de necuprins în sisteme.

Prezumt în colajul știrilor de ziar, și în montajul de comentarii cu caracter metafictional, oricare ar fi obiectul declarat al digresiunilor, autorul revine constant la sine, justificând acel „par lui-même” din subtitlu. Toate fețele lumii și ale artei sunt o oglindă întoarsă spre invenția care îi girează statutul de „ficionar”, adică spre *fragic*.

Comentariul la comicul lui Caragiale vizează, de fapt, o replică „dantescă”, o formulă „de geniu”: „pleacă, dom’le, că nu mai ai niciun haz”; pe marginea acesteia autorul glosează, considerând-o „marea tragedie a oricărei comedii mari, marea comedie a oricărei tragedii serioase, cel mai patetic strigăt din adâncul comediei, fiindcă marea comedie impune răsul de tine însuși, ca o autodevorare, o tentativă de sinucidere... după care poți renaște, dacă-ți mai dă mâna.” Și iată cum aparent facilul Radu Cosașu scrie, fără a evita pateticul, despre „lipsa de haz a esenței,[despre] refuzul spectacolului și al clovnului de serviciu”.

Similar, încercarea de a explica farmecul unei pelicule clasice precum *Casablanca*, devine o reluare în limbaj filmic a fragediei, prin marcarea opozițiilor, alăturarea paradoxurilor și fluidizarea granițelor: „Întâlnirea fericită dintre o coincidență obscură și o teroare evidentă. O poveste normală (de amor) se întâlnește cu o poveste mare (anormală) a războiului... Poate că aici e toată magia și poezia filmului – în amalgamul coincidenței cu necesitatea luptei și cu politețea disperărilor... încrângătură de dulci sarcasme, de naive rezistențe, de necesare ștregării, perpetuă perpelire și pendulare între deriziune publică și patetism”.

Și încă un exemplu din aceeași sferă a artei cinematografice: întâlnirea lui Tarkovski (*Rubliov*) și Fellini (*Clovnii*). Comentariul cinefilului evidențiază, în diferență, asemănarea esențială: „Severitatea, ascetismul și gravitatea unuia sunt pe măsura frivolității, nerușinării și veseliei celuilalt. Intensitatea tristeții e aceeași, forța imputării este comună: cedarea păcătoasă și nedemnă în fața spaimelor și a fricii. În neseriozitatea circarului e același demers și

aceeași concluzie ca și în gravitatea irespirabilă, până la durerea cea mare, a pictorului.” Radu Cosașu nu ocolește întrebarea care bânuie insomniile oricărui artist: Cum poate fi răscumpărată lumea violată de mecanica plictisului, a urâtului și poliției? Prin credința incandescentă în artă, răspunde scriitorul, căci, în fond, lumea cronicarului din anii comunismului nu este fundamental diferită de ce a *Clovnilor* lui Fellini. Iar Cosașu procedează în esență la fel, ca ziarist și ficționar, sufocat de haosul lumii, de mecanica morților: „chirurg lunatic”, „incinerator în crematoriu”, „om de serviciu în institutele medico-legale”, scriitorul manipulează moartea, o rescrie și o transformă în poezie.

„Ca ficționar, declara Cosașu, eu țin cu literele și cuvintele, chiar și cu cele mai obosite, mai cu seamă cu acestea, stoarsele, epuizatele, exploatarele, dar din care s-au făurit și continuă să se făurească scările de valori și de mătase în care cred.” Așa cum volumul *As time goes by* se deschide cu mărturia autobiografică „Arta mea s-a născut din teamă”, finalul îl surprinde pe Radu Cosașu reinventându-se pe sine ca scriitor odată cu descoperirea unei alte magii: „*Rohrlich Oscar dibui ideea că tot ce se întindea în jurul lui erau hățșuri de cuvinte... Va trebui să treacă prin ele, să le frângă, să le rupă în zbaterea lui după un cuvânt care să-l denumească odată pentru totdeauna... ceva tăios, aspru, capabil să defrișeze un drum printre hățșuri, dar totodată armonios, luminos în silabele sale... acea armonie a codrului și a cordului bătut de gânduri.*”

O r, codrul și cordul, Radu și Cosașu, „Tragediana și Trage Diana” – cu care s-a acutizat fascinația lui Oscar pentru cuvinte – sunt, toate, calambururi. Avertizat în anii '50 nu care cumva, odată cu stârpirea rădăcinilor mic-burgheze să și le piardă și pe cele calamburgheze, Cosașu va rămâne fidel acestui joc, fidelitate care trădează, în fond, opțiunea artistului. Căci pentru autorul de calambururi frontierele dintre posibilitățile și imposibilitățile limbajului sunt abolite în chiar momentul trasării/rostirii lor. Dacă fragicul aproxima limita dintre glumă și criză, dintre melodramă și tragedie, calamburul se inserează între esențial și accidental, între semnificațiile uzuale și coincidență. Și, din nou, alăturăm în glosarea calambururilor aceleași contraste marcate de Radu Cosașu în comentariile amintite la *Casablanca*, la Caragiale, *Rubliov* sau *Clovnii*.

P entru Cosașu, a fi autor de calambururi presupune a merge în profunzimea sensurilor. A te juca vinovat printre cuvinte ia locul reflecției. Ziaristul-ficționar parcurge drumul de la funcția comunicatională către funcția poetică a limbajului, sfârșind la începuturi, în metaforicul intrinsec cuvintelor, cum considera Borges. Arta autorului de calambururi mizează pe cuvintele uzitate până la uzură, devenite prin joc cuvinte cu o dublă existență, cuvinte-amfibie (Barthes), emanând o frumusețe stranie, așa cum sunt și alte construcții ale lui Radu Cosașu („cadavrul cu bibliografie” sau „Kadiș pentru râsul mort”).

Î n cele din urmă, efortul scriitorului nu vizează scrierea Operei, care „îl înspăimântă ca munții”, ci încercarea de a o îmblânzi, de a recupera „independența cuvintelor”, căutând să se ridice la înălțimea și la intensitatea cu care „cuvintele se împerechează, delirează și nu se sinucid, proliferând după moarte.” Toată epica autoficționarului se revarsă în aceste cuvinte-metaforă: „Cuvintele au un instinct cu care își caută asasinul”. La fel, în paradoxala conviețuire ziarist-nuvelist-poet-om pur și simplu, Radu și Cosașu, dualitatea este simultan eludată și evidențiată. Cum declara însuși autorul: „Oscar Rohrlich vrea să-l sugrume pe scriitorul Radu Cosașu și nu izbuteste.”

